

omdat afwijkingen van dwingend recht niet als algemene regel buiten de wet om dan wel zonder grondslag in de wet met rechtskracht kunnen worden uitgevaardigd.

Het zou kunnen zijn dat bepaalde regels van dwingend recht generiek of voor bijzondere bedrijfstakken naar huidige maatstaven als te streng worden beoordeeld. De geëigende weg is dan wetswijziging. Daarbij dient tevens aandacht te worden besteed aan uitsluitingsverboden voor bedragen die als winst worden gepresenteerd zonder dat zij gerealiseerd zijn.

NOTEN

1 Zie MAB 1995/11, blz. 671.

2 Ik laat banken en verzekeraars buiten beschouwing, gelet op de voor hen geldende afzonderlijke richtlijnen.

3 Ik hanteer deze formulering als equivalent van art. 2:362 lid 1, eerste volzin BW.

4 Voor een doorwrochte beschouwing omtrent de verhouding tussen de algemene bepalingen en de bijzondere voorschriften van onze jaarrekeningtitel verwijs ik voorts naar het in dit blad verschenen artikel van C.A. Boukema (februari/maart 1984, blz. 48-60).

5 Wetsvoorstel 16326, MvT, nr 3, 8 september 1980, blz. 21.

6 Zie H. Beckman, MAB, 1988, blz. 325-341.

Nawoord bij reacties Beckman en Damen

Prof. Dr. M.N. Hoogendoorn

Inleiding

Op mijn artikel over derogatie in de jaarrekening zijn twee uitgebreide reacties ontvangen, een van Beckman en een van Damen. De reacties zijn zo omvangrijk dat ik mij in mijn nawoord beperk tot de hoofdpunten. Daarbij ga ik in het geheel niet in op de beschouwingen over artikel 2:362 lid 4 BW eerste volzin.

Algemeen

Op grond van de reacties van Beckman en Damen concludeer ik dat wij een verschillende beschouwingwijze hebben van het derogatievraagstuk en dat wij derhalve artikel 2:362 lid 4 BW tweede volzin verschillend interpreteren. De beschouwingwijze van Beckman en Damen sluit aan op de officiële interpretatie van de EU, zoals

weergegeven door Van Hulle (1993). Ik vind het vooral een legalistische beschouwingwijze. Daartegenover stel ik mijn meer bedrijfseconomische beschouwingwijze, die vooral gericht is op de doelmatige oordeels- en besluitvorming van gebruikers van een jaarrekening.

Het verschil in beschouwingwijze blijkt vooral uit vier aspecten:

1 de inhoud die aan het getrouw beeld ofwel aan het inzichtsvereiste wordt gegeven;

2 het verschil tussen de vennootschappelijke en geconsolideerde jaarrekening;

3 het belang dat wordt gehecht aan de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving;

4 de vraag of derogatie op het niveau van de regelgeving mogelijk wordt geacht.

Inhoud inzichtsvereiste

Met betrekking tot het eerste aspect is de gedachte van Beckman dat het voldoen aan de specifieke wettelijke bepalingen in het algemeen leidt tot een getrouw beeld, met als 'sluitstukbepaling' dat daartoe zondig aanvullende gegevens dienen te worden verstrekt (artikel 362 lid 4 eerste

---

Prof. Dr. M.N. Hoogendoorn is directeur bij Moret Ernst & Young Accountants, hoogleraar Externe Verslaggeving Universiteit van Amsterdam, onderzoeker Limperg Instituut en medewerker gebruikersdelegatie Raad voor de Jaarverslaggeving.

volzin). In uitzonderingsgevallen is een afwijking mogelijk, maar alleen indien zonder afwijking in essentie het getrouwe beeld zou zijn aangetast.¹ Beckman acht dit uitsluitend mogelijk indien een bepaalde rechtspersoon in bijzondere omstandigheden verkeert, hetgeen niet door algemene regels kan worden gevangen.

Over de inhoud van het begrip getrouw beeld lijken wij van mening te verschillen. Mijn uitgangspunt is de invulling van het getrouwe beeld in artikel 2:362 lid 1: de jaarrekening dient een zodanig inzicht te geven dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent primair het vermogen en het resultaat. De Vierde EEG-Richtlijn is uitgevaardigd in 1978. In 1978 moge sprake zijn geweest van een goede aansluiting tussen de algemene doelbepaling en de specifieke uitwerking daarvan, dit kan in de loop van bijna 20 jaar veranderen: in 1978 waren bijvoorbeeld de opvattingen zoals die zijn neergelegd in het huidige Stramien bepaald nog geen gemeengoed. Ook markten en omgevingen veranderen: van derivaten en verplicht converteerbare obligatieën was in 1978 nog niet of nauwelijks sprake. En ook de toenemende internationalisering van de activiteiten van ondernemingen is in dit verband van belang: mede door de daarmee gepaard gaande groeiende internationale kapitaalbehoefte is de rol van het International Accounting Standards Committee steeds belangrijker geworden. Uiteraard ben ik met Beckman van mening dat een gewijzigde algemene opvatting bij voorkeur moet leiden tot een wijziging van de Vierde EEG-Richtlijn zelf, en daarmee tot een wijziging van Titel 9. Maar dergelijke processen gaan veel te langzaam. De informatie die nodig is voor een verantwoord oordeel in een dynamische omgeving wacht niet op een gewijzigde wet. Als het getrouwe beeld niet op een legalistische wijze wordt geïnterpreteerd, maar op een bedrijfseconomische wijze, gekoppeld aan de informatiebehoeften van aandeelhouders, kredietverschaffers en andere gebruikers, dan zie ik niet in waarom dit zou moeten betekenen dat derogatie alleen voor een bepaalde rechtspersoon in bijzondere omstandigheden kan gelden. Indien gebruikers het voor hun verantwoorde oordeel noodzakelijk vinden dat bij de bepaling van vermogen en resultaat financiële instrumenten worden gewaardeerd op marktwaarde, met directe verwerking van waardeveranderingen in het resultaat, dan is dat naar mijn mening aanvaardbaar, ook al verbiedt Titel 9 waardering

van vlottende effecten op hogere marktwaarde en ook al wordt het realisatiebeginsel in Titel 9 uitdrukkelijk genoemd. Gezien de recente omarming van de EU van de standaarden van het IASC², waarbij opvallend genoeg Duitsland een prominente rol speelt³, ben ik ervan vertuigd dat waardering van vlottende effecten tegen hogere marktwaarde tenminste zou zijn toegestaan indien op dit moment een Vierde en Zevende EEG-Richtlijn tot stand zouden worden gebracht. Maar voor het feitelijk zover is, gaan er nog vele jaren overeen. Het maatschappelijk belang van de jaarrekening, mede in het kader van mondiale harmonisatie, is te groot om daarop te moeten wachten. Ik pleit niet voor overtreding van de wet, maar voor naleving van de doelbepaling in de wet.

Damen concludeert dat voor het bereiken van het doel van de jaarrekening, het verschaffen van inzicht, een ruimhartige toepassing van artikel 2:362 lid 4 tweede volzin niet nodig is. Achtergrond van deze stelling is dat door middel van het verstrekken van aanvullende gegevens het vereiste inzicht wordt gegeven, zodat derogatie niet aan de orde behoeft te zijn. Ook Beckman deelt deze mening. Dit zou bijvoorbeeld betekenen dat waardering van beursgenoteerde effecten tegen hogere beurswaarde voor het inzicht nooit noodzakelijk zou zijn, omdat vermelding van de hogere waarde in de toelichting reeds het vereiste inzicht geeft. Ik herhaal in dit verband de stelling in mijn artikel dat het onzinnige verslaggeving is om een resultaatcijfer te presenteren waarvan in de toelichting wordt gesteld dat er voor een goed oordeel eigenlijk een ander cijfer had moeten staan. Ik kom op de beursgenoteerde effecten nog terug.

In dit verband nog een aantal opmerkingen. De stelling van Beckman is dat derogatie ertoe leidt 'dat de jaarrekening nog moeilijker interpreteerbaar wordt dan nu al het geval is, en als communicatie-instrument steeds minder serieus moet worden genomen'. Ik stel daar tegenover dat derogatie een jaarrekening juist beter interpreteerbaar maakt en er juist voor zorgt dat de jaarrekening als communicatie-instrument meer serieus wordt genomen. Ook daar kom ik nog op terug.

Dat derogatie leidt tot misbruik ('Iedereen weet wel iets bijzonders te verzinnen') lijkt mij voldoende ondervangen door de vermelding van de redenen van afwijking en van de invloed ervan op

vermogen en resultaat, alsmede door mijn stelling dat derogatie niet mag leiden tot toepassing van grondslagen die de RJ expliciet heeft afgewezen.

Ik deel niet Beckmans mening dat derogatie het harmonisatiestreven saboteert; integendeel, zoals in mijn artikel betoogd, bevordert de mogelijkheid van derogatie de mondiale harmonisatie. Het is niet mijn bedoeling om de hiërarchie in normen om te draaien: het gaat mij om kwalitatief goede verslaggeving anno 1995, hetgeen niet noodzakelijkerwijze gelijk is aan goede verslaggeving anno 1978.

Vennootschappelijke en geconsolideerde jaarrekening

Beckman is het niet eens met het door mij gemaakte onderscheid tussen de vennootschappelijke en geconsolideerde jaarrekening. Ik stel een ruime toepassingsmogelijkheid van derogatie uitsluitend voor in de geconsolideerde jaarrekening. De vennootschappelijke jaarrekening is in die optiek vooral gericht op het komen tot een adequate winstverdeling van de juridische entiteit, met inachtneming van de eisen van kapitaalbescherming en eventueel in aansluiting op fiscale normen. In de geconsolideerde jaarrekening staat dan de informatiefunctie centraal, gericht op het zich kunnen vormen van een verantwoord oordeel over vermogen en resultaat van de economische entiteit. Ten behoeve van dit verantwoorde oordeel kan derogatie noodzakelijk worden geacht.

De huidige wet biedt inderdaad mogelijkheden om in de geconsolideerde jaarrekening andere grondslagen toe te passen dan in de vennootschappelijke jaarrekening, maar in mijn gedachtengang wordt in de toekomst een essentieel andere functie toegekend aan de vennootschappelijke jaarrekening dan aan de geconsolideerde jaarrekening. Een verschil in grondslagen is dan geen afwijking, maar de reguliere situatie. Ik geef graag toe dat een dergelijk onderscheid in functie van de vennootschappelijke en geconsolideerde jaarrekening niet aan de huidige wetgeving, en evenmin aan de EEG-Richtlijnen, ten grondslag ligt. In EU-verband (in het Accounting Advisory Forum) wordt inmiddels op dit onderwerp gestudeerd en ik verwacht, vooral in het belang van internationale harmonisatie, dat in de nabije toekomst een dergelijk onderscheid wel zal worden gemaakt. De harmonisatie-inspanning zal zich dan uitdrukkelijk richten op de geconsolideerde jaarrekening. De in

vele landen voorkomende directe koppeling tussen de vennootschappelijke jaarrekening en de fiscale jaarrekening kan in dat geval zonder bezwaar blijven bestaan.

Indien *op dit moment* uitsluitend in de geconsolideerde jaarrekening een beroep wordt gedaan op de derogatiemogelijkheid, dan zal dit naar mijn mening kunnen gelden als een gegronde reden voor afwijking tussen de vennootschappelijke en de geconsolideerde jaarrekening.

Belang Richtlijnen RJ

Ik kom op het derde aspect: het belang dat wordt gehecht aan de Richtlijnen van de Raad voor de Jaarverslaggeving. Ik gebruik hiervoor de term regelgeving en die term krijgt bij Beckman een legalistische interpretatie: 'Regelgeving is er alleen bij of krachtens de wet'. Onder regelgeving versta ik echter niets anders dan het geven van regels, en de maatschappelijke opvatting is dat regels bepaald niet alleen wettelijke regels behoeven te zijn.

Vervolgens stelt Beckman: 'Particulieren hebben geen bevoegdheid regels voor de jaarrekening uit te vaardigen. Tot die particulieren behoort ook de RJ.' Niemand zal betwisten dat de regels van de RJ geen kracht van wet hebben, maar als uit de woorden van Beckman moet worden afgeleid dat naar zijn mening de status van de Richtlijnen van de RJ vergelijkbaar is met die van stellingnamen van particulieren wil ik dit met kracht tegenspreken. Het zou een ontkenning zijn van het maatschappelijke draagvlak van de RJ-Richtlijnen. Dit draagvlak blijkt vooral uit de partijen die bij de totstandkoming van de regels betrokken zijn (VNO/NCW, Koninklijk NIVRA, FNV, CNV, Vereniging voor Beleggingsanalisten), uit het totstandkomingsproces waarbij eenieder de mogelijkheid heeft commentaren te leveren, en ook uit de uitdrukkelijke steunbetuiging vanuit het ministerie van Justitie. Vanuit dit ministerie is een waarnemer aanwezig bij de vergaderingen van de RJ en op de Accountantsdag 1994 heeft Mr. D. van Dijk, Directeur-Generaal Wetgeving, grote waardering geuit voor het werk van de RJ. Naar zijn mening kunnen de Richtlijnen van de RJ niet worden gemist en hij sprak de hoop uit dat het werk van de RJ het materieel bindende karakter zou houden dat het nu heeft. De Richtlijnen van de RJ kunnen daarom niet ter zijde worden geschoven als stellingnamen van particulieren.

Derogatie op het niveau van de regelgeving

Erkenning van de maatschappelijke status van de RJ betekent ook dat uitspraken van de RJ inzake het getrouwe beeld naar verwachting een maatschappelijk draagvlak hebben. De RJ heeft aangegeven in welke gevallen het inzichtsvereiste noodzaakt tot derogatie. Uiteraard geldt dit alleen indien derogatie een materiële invloed heeft op vermogen en resultaat. Dit ligt immers besloten in het algemeen geldende materialiteitsbeginsel. Maar als een dergelijke materiële invloed aanwezig is, dan is de RJ van mening dat in enkele gevallen derogatie noodzakelijk is. Ik noem dat derogatie op het niveau van de regelgeving. Beckman is van mening dat dit niet mogelijk is. Ik ga hierna op de drie door hem besproken voorbeelden kort in.

In de eerste plaats, toepassing van de 'percentage of completion' methode. De MvT spreekt inderdaad van 'bepaalde bedrijfstakken' en 'bepaalde omstandigheden' waarin tussentijdse winstneming gerechtvaardigd wordt geacht, maar de RJ doet niet anders: het gaat uitsluitend om die bedrijfstakken waar langlopende contracten in opdrachten van derden worden gesloten en in die omstandigheden dat de winst op de reeds verrichte prestaties voor het project op een verantwoorde wijze kan worden bepaald. Maar als daaraan is voldaan, dan *dienen* vermogen en resultaat ten behoeve van het verantwoorde oordeel te worden bepaald met inachtneming van tussentijdse winstneming. Dit is dus een algemene grondslag voor waardering en resultaatbepaling in een specifieke situatie. In mijn optiek is dat derogatie op het niveau van de regelgeving die in lijn is met de MvT.

Tweede voorbeeld, de hoekmansbedrijven. Als de RJ zou stellen (wat zij niet expliciet doet) dat het voor hoekmansbedrijven noodzakelijk is vlottende effecten tegen beurskoers te waarderen, dan vind ik ook dat derogatie op het niveau van de regelgeving. De toevoeging 'indien noodzakelijk voor het door middel van de jaarrekening van een hoekmansbedrijf te geven inzicht' valt onder het materialiteitsbeginsel. Materialiteit betekent immers 'van invloed op de oordeelsvorming van gebruikers'.

En dan (opnieuw) waardering van beursgenoteerde effecten tegen hogere marktwaarde met

directe erkenning van de ongerealiseerde waarde-stijgingen in de winst- en verliesrekening. De stellige uitspraak van de RJ luidt dat effecten die ter beurze zijn genoteerd, indien voor het wettelijk vereiste inzicht noodzakelijk, tegen marktwaarde dienen te worden gewaardeerd (2.13.107). Dit is derogatie op het niveau van de regelgeving. Hiervan stelt Beckman dat de RJ het niet kan maken om een dergelijk voorschrift te geven, omdat sprake zou zijn van ongeoorloofde wetsafwijking. Ik ben het daar niet mee eens.

Indien een rechtspersoon belegt in beursgenoteerde effecten met het doel deze op korte termijn aan te houden, dan kan waardering tegen verkrijgingsprijs of lagere marktwaarde leiden tot beïnvloeding van winstcijfers. Voor het verkopen van deze effecten hoeft immers geen andere inspanning te worden verricht dan het plegen van een telefoontje aan de bank. Indien de marktwaarde van de effecten hoger is dan de verkrijgingsprijs, kan de gerapporteerde winst worden gestuurd door (delen van) de effectenportefeuille te verkopen. De mate van winststuring hoeft niet uit de jaarrekening te blijken. Bij waardering tegen marktwaarde met verwerking van alle waardeveranderingen in de winst- en verliesrekening is een dergelijke winststuring onmogelijk. Of men nu op het jaareinde verkoopt of niet, het resultaat wordt door de markt bepaald en in is beide gevallen aan elkaar gelijk. Onder welke van beide grondslagen is de jaarrekening nu beter interpreteerbaar en meer geschikt als communicatie-instrument over vermogen en resultaat? Voor mij is deze vraag welhaast retorisch.⁴

Ik concludeer dat indien waardering tegen marktwaarde en erkenning van de waardeveranderingen in de winst- en verliesrekening leidt tot een materieel verschil in vermogen en/of resultaat in vergelijking met waardering tegen verkrijgingsprijs of lagere marktwaarde, het voor het inzicht noodzakelijk is dat de waardering en resultaatbepaling van beursgenoteerde effecten plaatsvindt op basis van marktwaarden. De stellige uitspraak van de RJ sluit daar op aan. Dat is geen ongeoorloofde wetsafwijking, dat is toepassing van artikel 2:362 lid 4 tweede volzin op een wijze die een zinvolle invulling geeft aan het inzichtsvereiste.

Slot

Ik ben Beckman en Damen bijzonder dankbaar voor het aangaan van het debat. Dit debat is

belangrijk, want het onderwerp betreft de fundamenteen van de jaarrekening. Wij zijn helaas niet nader tot elkaar gekomen. Dit hangt samen met een verschillende zienswijze op de jaarrekening. Informatiebehoeften van gebruikers ten behoeve van het kunnen vormen van een verantwoord oordeel zijn geen elementen van de door Beckman en Damen gebruikte argumentatie. Ik ben juist van mening dat die informatiebehoeften en het daarmee verband houdende verantwoorde oordeel centraal dienen te staan. En ik ben voorts van mening dat de bedoeling van de wetgever niet anders kan zijn geweest. De eerdergenoemde omarming van de EU en van Duitsland van de standaarden van het IASC, alsmede de discussies binnen de EU over de loskoppeling van de geconsolideerde en vennootschappelijke jaarrekening, stemmen mij in dit verband hoopvol.

L I T E R A T U U R

Hoogendoorn, M.N., (1994), Het inzichtvereiste als dominante wetsbepaling: de toepasbaarheid van artikel 362 lid 4

tweede volzin, *FMA Kroniek*, Vakgroep Kosten- en Winstbepalingsvraagstukken, Erasmus Universiteit Rotterdam.
Hulle, K. van, (1993), Truth and untruth about true and fair view: a commentary on 'A European true and fair view', *The European Accounting Review*, nr. 1/1993, pp. 99-104.

N O T E N

1 In mijn artikel ben ik niet ingegaan op het onderscheid tussen de algemene afwijking van artikel 2 lid 5 van de Vierde EEG-Richtlijn en de specifieke afwijking van de waarderingsvoorschriften van artikel 31 lid 2 van diezelfde Richtlijn. In Hoogendoorn (1994) heb ik geconcludeerd dat beide bepalingen in Nederland zijn geïmplementeerd door middel van artikel 2: 362 lid 4 tweede volzin.

2 "EC embraces international accounting standards", *World Accounting Report*, augustus/september 1995, pag. 2.

3 Zie onder andere 'Germans learn to live with US GAAP', *European Accountant*, juni 1995, pag. 10.

4 In het kader van kapitaalbescherming dient aan het realisatiebeginsel een striktere inhoud te worden gegeven. In de vennootschappelijke jaarrekening vind ik daarom waardering tegen verkrijgingsprijs of lagere marktwaarde wel geschikt.